

УДК 78.071.1(477):78.087.68

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.140434>

Дзвенислава Василик, старший викладач кафедри методики музичного виховання і дирижування
Інститут музичного мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ХОРОВІ ТВОРИ МИКОЛИ ЛАСТОВЕЦЬКОГО НА СЛОВА ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЧИТАННЯ

У статті показано особливості музичної інтерпретації поетичного циклу “Мелодії” Лесі Українки на основі аналізу літературних та музичних виразових засобів у хоровому циклі “Мелодії смутку і надій” Миколи Ластовецького. Проаналізовано ритмомелодичні та метроритмічні особливості поетичного циклу Лесі Українки, які лягли в основу музичної інтерпретації композитором. Висвітлено значення музичних та літературних виразових засобів у створенні композиційної цілісності.

Ключові слова: Ластовецький; Леся Українка; хоровий цикл; виразові засоби; метро ритміка; ритмомелодика; інтонаційне поле.

Літ. 6.

Dzvenyslava Vasylyk, Senior Lecturer of the Methodology of Music Education and Conducting Department
Institute of Musical Art
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

CHORAL WORKS OF MYKOLA LASTOVETSKIY ON THE WORDS OF LESYA UKRAYINKA: THE FEATURES OF READING

In every national culture we hear the names of poets, which are significant for each people. Such significant poetic triads for Ukrainians are Shevchenko, Franko, and Lesya Ukrayinka. The significance of their creativity can not be overemphasized: they have left not only high poetry for us, but also an example of service to our people, an example of a struggle for the future. The most prominent poets of our people have written many scientific works, works of art. Shevchenko, Franko, Lesya Ukrayinka's poems inspired more than one generation of composers to create music of different genres and styles.

The poetic gift of Lesya Ukrayinka grew on the basis of Ukrainian folk songs. The first “musical education” was the songs sung by ordinary women in their villages in Volyn. Piano lessons of Olha Dekonor developed the musical talent of the future poetess and forever left her love for music in her heart. In the rhythm-intonational structure of each of Lesya Ukrayinka's poems the melody, the meter, and the dynamics are already laid.

The special color and poetry gained importance in the choral works of Mykola Lastovetskiy – contemporary Ukrainian composer, musicologist, teacher, Honored Artist of Ukraine, member of the National Union of Composers of Ukraine. Choirs of M. Lastovetskiy on the words of Lesya Ukrayinka performed by different teams, but now described and analyzed by musicologists insufficient given that published recently – the first collection “Melodies and sadness Spring” was published in 2016, the collection “Contra spem spero!” is being prepared to print.

The article shows the features of musical interpretation of the poetic cycle “Melodies” of Lesya Ukrayinka based on the analysis of literary and musical expressive means in choral cycle “Melodies of sorrow and hope” of Mykola Lastovetskiy. The rhythm-melodic and metro-rhythmic features of the poetry cycle of Lesya Ukrayinka, which formed the basis of the musical interpretation by the composer, have been analyzed. The article highlights the importance of musical and literary expressions in creating the composite integrity.

Keywords: Lastovetskiy; Lesya Ukrayinka; choral cycle; the expressive means; metro-rhythmic; rhythm-melodic; an intonation field.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. В кожній національній культурі чуємо імена поетів, що є знаковими для кожного народу. Такою знаковою поетичною тріадою для українців є Шевченко, Франко, Леся Українка. Значення їхньої творчості неможливо переоцінити: бо не лише високу поезію вони залишили для нас, але і зразок служіння своєму народові, приклад боротьби за майбутнє. Про найвидатніших поетів нашого народу написано

безліч наукових праць, художніх творів. Вірші Шевченка, Франка, Лесі Українки надихали не одне покоління композиторів на створення музики у різних жанрах та стилях.

Про Лесю Українку та музичні твори до її слів написано чимало наукових розвідок. Про її життя та творчість писали і літературознавці, і музикознавці: І. Франко, Д. Донцов, М. Зеров, Г. Кисельов, Р. Шеффер, Л. Ярославич, Л. Хіврич, О. Рисак, Є. Шаблійовський, Ю. Чекан, Б. Степанишин, Л. Міщенко, Н. Цейко, І. Веретейченко

та ін. В наукових та публіцистичних працях описаний життєвий шлях поетеси, розглянута поетична творчість, проаналізовано стиль та особливості поетичної мови, висвітлено значення музики в житті Лесі Українки, проаналізовані музичні твори на її слова.

Особливого забарвлення та значення набули поезії Лесі Українки у хорових творах Миколи Ластовецького – сучасного українського композитора, музикознавця, педагога, Заслуженого діяча мистецтв України, члена Національної спілки композиторів України. Хори М. Ластовецького на слова Лесі Українки виконуються різними колективами, але наразі описані та проаналізовані музикознавцями недостатньо з огляду на те, що опубліковані недавно – перша збірка “Мелодії смутку та весни” вийшла друком у 2016 році, збірка “Contra spem spero!” готується до друку. Твори Миколи Ластовецького на слова Лесі Українки є новим ракурсом прочитання поезій – два музичні цикли “Мелодії смутку і надій” і “Contra spem spero!” являють собою своєрідний психологічний портрет “... маленької жінки з душею скованого Прометея” [1, 183].

Мета розвідки – показати особливості музичної інтерпретації поетичного циклу “Мелодії” Лесі Українки на основі аналізу літературних та музичних виразових засобів у хоровому циклі “Мелодії смутку і надій” Миколи Ластовецького.

Виклад основного матеріалу. Поетичний дар Лесі Українки зростав на основі українських народних пісень. Першим “музичним вихованням” були пісні, співані простими жінками урідних сел на Волині. (Вони пізніше були записані Климентом Квіткою та опубліковані у книзі “Народні пісні з голосу Лесі Українки”). Фортепіанні уроки в Ольги Деконор розвинули музичне обдарування майбутньої поетеси та назавжди залишили в її серці любов до музики. Музика звучала у не лише в домі Косачів, вона зазвучала і в поезії Лесі Українки: поетичні шедеври “Сім струн”, “Ритми”, “Мелодії”, “Невільничі пісні”, “Лісова пісня”, “До мого фортепіано” це далеко не повний перелік творів, що свідчать про близькість музики до поетичного дару. У ритмоінтанційній структурі кожного з віршів Лесі Українки вже закладені і мелодика, і метр, і динаміка: “співуча муза поетеси, наситивши музикальністю її слово, особлива “музика слова”, багатство образів-асоціацій, паралелізмів людських почуттів і природи, немов підказує композитору, який саме жанр обрати для музичного втілення її твору...” [6, 92].

У 2016 році в Дрогобичі опублікований хоровий цикл Миколи Ластовецького на слова Лесі

Українки “Мелодії смутку і надій” для жіночого хору без супроводу. Автор передмови до цього видання Н. Мойсеєнко вважає, що “саме тембр жіночих голосів з його ніжним, прозорим, проникливим звучанням якнайкраще асоціюється із образним змістом поезій, з їх інтимним характером” [3, 7].

Поемою “Давня казка” і циклом “Мелодії” розпочинається другий період творчості Лесі Українки (1893 – 1894). Перед ним (у 1892) вийшли друком перекладені поетесою поезії Гейне. Микола Зеров вважає, що “... легкий повів ліричної манери Гейне відчувається на багатьох поезіях тієї доби (“Дивлюсь я на ясній зорі”, “Хотіла б я піснею стати”)” [2, 372].

Поетичний цикл “Мелодії” увійшов до другої збірки поезій Лесі Українки “Думи і мрії”, що вийшла друком у Львові в 1899 році. До циклу увійшли поезії 1893 – 1894 років написання. Напередодні виходу збірки у світ Іван Франко опублікував дослідження “Леся Українка”. Аналізуючи поступальний розвиток характеру та поетичного дару на основі попередніх публікацій, Франко приходить до висновку: “Вона помалу доходить до того, що може виспівувати найтяжчі, розпучливі ридання і тим співом не будити в серцях розпуки та зневіри, бо у самої в душі горить могуче полум’я любові до людей, до рідного краю і широких людських ідеалів, яснє сильна віра в кращу будучину” [5, 264].

До поетичного циклу “Мелодії” увійшли дванадцять поезій. В інтерпретації Миколи Ластовецького порядок творів циклу дещо змінений: поезію “Перемога” композитор переносить в кінець музичного циклу, тим самим акцентуючи на життєстверджуючому началі поезії Лесі Українки в цьому циклі зокрема та у всій її творчості загалом.

Ритмомелодика поетичного циклу Лесі Українки, є однією з компонент композиційної цілісності хорового циклу “Мелодії смутку і надій” Миколи Ластовецького.

Метроритміці віршів Лесі Українки тут характерні трискладові стопи, які зустрічаємо у восьми з дванадцяти номерів циклу. Лише чотири поезії написані двоскладовими стопами. Ця властивість ритміки циклу “Мелодії” знайшла своє вираження в музиці М. Ластовецького. Відображення поетичного розміру бачимо у метриці композицій: більшість віршів, що написані трискладовими стопами – амфібрахієм та анапестом – викладені у восьмушковому двоскладовому шестидольному розмірі 6/8. До таких належать “Нічка тиха і темна була”, “Не співайте мені сей пісні”, “Горить моє серце”,

“Хотіла б я піснею стати”, “То була тиха ніч чарівниця”, “У чорну хмару зібралася туга моя”, “Перемога” (“Довго я не хотіла коритись весні”).

Ритміка кожного з віршів, його пульсація – одна з рис, що належать до формотворчих засобів у вокальній та хоровій музиці. Так звані “затактові” (ямбічні) стопи – коли попереду ненаголошені склади (ямб, амфібрахій, анапест) – спонукають і композитора викладати свою думку неповним тактом. Для аналізованого хорового циклу Миколи Ластовецького характерні затакти, з яких починаються головні теми кожної композиції. Такий прийом і в поезії, і в музиці є виразовим засобом, що надає творам певної імпульсивності, спрямованості вперед, динамічності. Єдина композиція з циклу “Мелодії смутку і надій”, де наголос припадає на першу долю відповідно до віршового розміру поезії – “Знов весна”, яка єдина написана чотиристопним хоресом [4, 118].

Музичне обдарування Лесі Українки виражене в поезіях не один раз було описане та проаналізоване науковцями. Взаємини музики і поезії у творчості Лесі Українки, їх тісне переплетення визначило особливий стиль письма поетеси. “Вона не конкретизує змісту емоцій, і сим її поезія наближається до музики. Як і ся, остання, відкривала вона абстрактний порив душі до ближче неозначеної цілі; віддавала те, чого не виразити образами, ні поняттями...” [1, 172]. Закладені у кожному вірші інтонації виражені в музиці М. Ластовецького різноманітними виразовими засобами. Кожна з пісень є підкресленням емоційних станів, викладених у віршах. Архітектоніка і органіка кожної з хорових мініатюр зокрема і циклу загалом базується на проникненні в емоційні стани, на співінтонуваних смислів, переданих поетичною уявою: “...в уяві Лесі Українки образ не панував над звуком і не попереджав його. Кожне явище відкривалося їй разом і як видіння, і як звук. І навпаки – скоріше звук викликав образи, мелодія відтворювала в пам’яті картину” [2, 384].

Мелодичні особливості літературного тексту знайшли вираження у побудові музичних фраз. У кожному творі М. Ластовецького особлива лірична мелодика, яка відповідає різним психологічним станам героїні. Більшість з головних тем циклу побудовані за висхідним принципом – мелодії починається з висхідних інтервалів та побудовані “по-висхідній”, підвищується теситура голосів у розвитку музичного матеріалу. Інтонаційні особливості мелодичного матеріалу продиктовані стилем

письма Лесі Українки, її способом передавати свої переживання. “Її внутрішні переживання не є щось застигле, що лише в однім своїм моменті виявляється в людині – потребуючи імпульсу зі сторони; в неї всі моменти переживання живі. Бо посідають власну здатність рухання, переходити один у другий, від імпульсу аж до найвищої точки...” [1, 178]. Ця особливість поезій Лесі Українки є одним з формотворчих чинників. Імпульси, закладені у віршах, “продиктували” авторові музику і вибір форми, і місце кульмінації в творах. Наприклад, фінальний твір “Перемога” (“Довго я не хотіла коритись весні”), який є кульмінацією всього циклу, написаний у тричастинній формі. У композиції бачимо поступовий розвиток, “ріст” вгору, виражений фактури, поступовим прискоренням темпів та посиленням динаміки аж до життєстверджуючої коди з вигуками “перемога” [3, 53 – 57].

Особливим формотворчим чинником в музиці є поетична форма. В циклі “Мелодії” більшість віршів написані катренами – чотирирядковими строфами з перехресним римуванням. Два вірші написані секстинами – “До музи” і “То була тиха ніч чарівниця” [4, 120]. Поєднання рис модерну і античної поезії відображене у формі вірша Лесі Українки “У чорну хмару зібралася туга моя”, який можна розглядати і як вільний вірш (верлібр), і як різностопний гекзаметр, в якому викладені рядки різної довжини, що побудовані на трискладових розмірі [4, 121 – 122]. Така особливість поезії зумовила наскрізну форму хорової мініатюри, що складається з трьох побудов різної величини – 24, 16 і 52 такти [3, 29 – 33]. В інтерпретації М. Ластовецького застосований прийом повторів фрагментів літературного тексту, що, окрім формотворчої функції, відображає і смислово сутність сказаного поетесою.

Надзвичайно велике значення для передачі емоційних станів у музиці має динаміка. Настрої, які відображені в поезіях, підкреслені автором музики саме динамічними відтінками. Особливістю письма Лесі Українки є передача душевного стану-настрою, зміни почуттів і переживань. “Вона не потребує малювати нам акти перенятої гнівом або іншою емоцією людини, аби сугерувати нам свої переживання; вона знає секрет безпосередньо малювати їх, заражати нас своїм настроєм” [1, 173]. Наприклад, у творі “У чорну хмару зібралася туга моя”, потужна динаміка разом з швидким темпом є відображенням настрою боротьби, стану незламності: “я вийду сама проти бурі і стану – помір’ям силу!” [4, 29 – 33].

Висновки. Музична інтерпретація Миколою Ластовецьким “Мелодій” є продовженням асоціативного ряду, в якому відображені стани-переживання, настрої-сенси. Для поезії Лесі Українки характерна концентрація уваги на емоційно-психологічному стані героя, який передається з допомогою літературних виразових засобів. “Алюзія і метафора – несподівані, яркі, глибокі думкою – се і є головні засоби, до яких удається Леся Українка в своїй творчості. З одної сторони дозволяють вони уникати немилого їй ясною формулювання, називання того, що переживає; з другої – при допомозі сих засобів, особливо є при допомозі ризикованих порівнянь, удається їй розширювати до безконечності асоціації, збуджені якоюсь ідеєю; порівняння, кинуте немов несподівано, часто в формі запиту, тягне одну думку по другій, не даючи їм завмерти, як звукам акорду на роялі, коли рука, замість відірватися від клавішів, затримується на них...” [1, 175].

Музичні виразові засоби – форма, мелодика, темпи, динаміка, гармонія – в хоровому циклі “Мелодії смутку і надій” підпорядковані ритмомелодиці поезій, знаходяться в одному інтонаційному полі, резонують з вкладеними в “Мелодії” смислами. Музика хорового циклу “Мелодії смутку і надій” Миколи Ластовецького показує лірику Лесі Українки як вираження життєствердження, поступу, снаги до боротьби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. Поетка українського рiсорджiменту (Леся Українка) // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. (у трьох книгах). – Книга перша. – Київ: Рось, 1994. – С. 149–183.
2. Зеров М. Леся Українка // Зеров М. К. Твори в 2 т. – Т. 2: Історико-літературні та літературні праці / Упоряд. Г. П. Кочура, Д. В. Павличка. – Київ: Дніпро, 1990. – С. 359–401.

3. Ластовецький М. Мелодії смутку і надій (цикл п'єс для жіночого хору без супроводу): навчально-методичний посібник / Редактор-упорядник Л. Ластовецька. – Дрогобич: Посвіт, 2016. – 76 с.

4. Леся Українка. Зібрання творів у дванадцяти томах. – Том 1: Поезії. – Київ: Наукова думка, 1975. – 448 с.

5. Франко І. Леся Українка. – Зібрання творів у 50-ти томах – Київ: Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С 254–371.

6. Яросевич Л. В. Леся Українка і музика. – Київ: Музична Україна, 1978. – 125 с.

REFERENCES

1. Dontsov, D. (1994). Poetka ukraïnskoho risordzhimentu (Lesia Ukrainka) [Poet of the Ukrainian Ressorgimenta (Lesya Ukrainka)]. *Ukrainian word: textbook of Ukrainian literature and literary criticism of the twentieth century (in three books). Book One.* Kyiv: Ros, pp. 149–183. [in Ukrainian].
2. Zerov, M. (1990). *Lesia Ukrainka* [Lesya Ukrainka]. Works in 2 t. vol. 2, Historical-literary and literary works. Kyiv: Dnipro, pp. 359–401. [in Ukrainian].
3. Lastovetskyi, M. (2016). *Melodii smutku i nadii (tsykl pies dlia zhinochoho khoru bez suprovodu): navchalno-metodychnyi posibnyk* [The melodies of sadness and hope (cycle of pieces for female choir unaccompanied): Textbook]. Drohobych: Posvit, 76 p. [in Ukrainian].
4. Lesia Ukrainka (1975). *Zibrannia tvoriv u dvanadtsiaty tomakh. – Tom 1: Poezii* [Collected works in twelve volumes. Volume 1: Poetry]. Kyiv: Naukova dumka, 448 p. [in Ukrainian].
5. Franko, I. (1981). *Lesia Ukrainka* [Lesya Ukrainka]. Collected works in fifty volumes, Vol. 31. Kyiv, Naukova dumka, pp. 254–371. [in Ukrainian].
6. Yarosevych, L. V. (1978). *Lesia Ukrainka i muzyka* [Lesya Ukrainka and music]. Kyiv: Muzychna Ukraina, 125 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.05.2018

“Усе відбивається в пісні, як в морі”.

“Люди й покоління – се тільки кільця в ланцюгу великім всесвітнього життя, а той ланцюг порватися не може”.

Леся Українка
українська письменниця

